

Ivan Gabal a kolektiv: Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace.

G plus G, Praha 1999, 341 s.

Problém etnických a národnostních menšin vstoupil na počátku 90. let 20. století náhle a s manifestní průbojností do zdánlivě etnickým minoritám vstřícné a tolerantní střední Evropy. Tehdy se vyostřila nejen otázka postavení etnických minorit v stávajících státních útvech. Vyostřily se také tenze prosazující jejich sebeurčení až k právu na samostatnou státní existenci. Pro střední Evropu se etnické menšiny a jejich vztahy s většinovou tzv. *hostitelskou* společností staly závažným společenským a politickým problémem. V souvislosti s projekty nového uspořádání evropského kontinentu pak začaly být navíc nejednou zvažovány i mezinárodní vztahy překračující rámec státních útvarů.

Poslední desetiletí druhého tisíciletí poznamenalo tedy společenský vývoj střední Evropy narůstajícím počtem vzájemných mezinárodních napětí a kolizí. Některá z těchto tenzí vznikla revokací problémů let 1918–1939, doby válečné a poválečné. Jiná vystoupila jako připomenutí čtyřicetiletého období „ztlumení“ a „vyřešení“ otázek etnických menšin ve prospěch občansky modelovaných státních společností. Další se váží na současné migrační trendy a na emancipační procesy etnických minorit a skupin v rámci občanských společností jednotlivých států. Všechna napětí jsou pak oboustranně vnímána citlivě a nejednou i se značnou intolerancí.

Kolektiv autorů práce *Etnické menšiny ve střední Evropě* zareagoval na hlad české veřejnosti po zasvěcených aktuálních informacích. Reagoval na potřebu materiálově fundovaných souhrnů, nahlíže-

ných současnými českými odborníky na mezinárodní vztahy a mezinárodní právo z vlastních hodnotících pozic.

Výklad vývoje vztahů většinových společností a menšin ve státech střední Evropy 20. století pojal autorský kolektiv jako výklad procesů bezprostředně závislých na dobové politické a společenské realitě. Pro současnost ho interpretoval ve vizi budoucí Evropy regionů, Evropy, v níž podle plánů formulovaných na bázi EU má být dán prostor volnému migračnímu pohybu, odbourány ochranné tendence států vůči vlastním národním společnostem a všechny národní (občanské) společnosti se mají z hlediska EU stát minoritami ve sjednocené Evropě.

Prací se tedy prolínají dvě myšlenkové linie. Prvou linii naplňuje prezentace nových geopolitických, již v západní a střední Evropě uskutečňovaných programů. Druhá linie sleduje postavení etnických menšin v některých státech střední Evropy: v České republice, Slovenské republice, Polsku a Maďarsku. Ve výhledové zkratce jsou ovšem zohledněny i menšiny v dalších evropských zemích.

O hlavních problémech současných mezinárodních koncepcí ochrany menšin, koncepcí, které budují řešení mezinárodních vztahů jednak na ochraně individuálních práv jednotlivce, jednak na ochraně kolektivních práv etnických menšin, informují Christopher Lord (*Národnostní menšiny v Evropě a ve světě. Politické otázky*, 25–32) a Ivan Gabal (*Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin od konce druhé světové války do současnosti*, 33–42). Jejich instruktivní výklad přináší nejen základní data o vývoji postojů k otázce etnických menšin. Kontext obou textů dokládá důležité změny sta-

novisek k vyrovnávacím procesům a dále proměny názorů na definování národnostních menšin – tak jak se promítly do mezinárodní politické praxe druhé poloviny 20. století. V tomto období bylo postupně nahrazeno pojetí etnické menšiny jako subjektu zápasícího o své zachování pojetím menšiny s uvědoměnou vůlí další existence na základě plné rovnoprávnosti s většinovou společností. Uvědomění si tohoto posunu je nezbytným východiskem každého přítomného studia mezinárodních vztahů.

Rozsáhlou pozornost věnují autoři publikace problémům etnických menšin v českých zemích a v České republice. Výklad je veden jednak v historické retrospektivě a jedním směrem let 1918–1989, jednak s ohledem na vývoj roků 1990–1998. V těchto dvou časových horizontech jsou akcentovány: /1/ otázka koncepcí národnostní politiky československého a českého státu, /2/ otázka právního postavení menšin (Václav Kural, *Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. Česko-německý rozchod*, 45–49, Vladimír Mikule, *Národnostní menšiny v České republice pohledem českého práva*, 50–69) a především /3/ otázka vývoje postavení čtyř početně nejvýznamnějších menšin v ČR. Pozornost je věnována menšině: německé (Tomáš Staněk, *Německá menšina v českých zemích v letech 1918–1989*, 97–103, Andreas Gütze, *Německá menšina v České republice po roce 1989*, 108–119), polské (Mečislav Borák, *Polská menšina v České republice*, 108–119, Gabriela Sokolová, *Problematika polské menšiny v České republice a slovenské menšiny v české republice z perspektivy sociologických výzkumů*, 128–138), slovenské (Olga Šrajerová, *Historický pohled na Slováci v českých zemích v letech 1918–1995*, 139–152) a romské (Karel Holomek, *Romská menšina v České repub-*

lice, 153–164). Spojujícím koncepčním přístupem všech vhlédů do problematiky těchto menšin je snaha autorů ukázat nejdůležitější momenty pohybu a společenského vývoje menšinového obyvatelstva ve vztahu ke společenským a politickým proměnám v Československé a České republice.

V časové rovině současnosti značný prostor dostala analýza názorové hladiny české veřejnosti na etnické menšiny a na cizince žijící na území České republiky (I. Gabal, *Etnické klima české společnosti*, 70–92).

Výklad o národnostních menšinách v Polsku, na Slovensku a v Maďarsku se v základním koncepčním pojetí rozvěřel, a to přesto, že interpretace změn postavení a pohybu menšinového obyvatelstva v kontextu společenského a politického vývoje těchto států zůstala zachována. Břetislav Dančík (*Národnostní menšiny v Polsku, Exkurs k historii a významu vztahů mezi Poláky a Židy*, 173–185) zohlednil ve svém výkladu nejen menšinu běloruskou, ukrajinskou, litevskou, německou ale také Polonii, tedy polské menšiny žijící mimo území Polska. Péter Morvay (*Menšiny v Maďarsku a maďarská menšinová politika od roku 1918 do současnosti*, 186–203) pak přímo položil rovnocenný důraz na menšiny žijící v Maďarsku (Slováci, Židé) a na maďarské menšiny usídlené mimo území maďarského státu. Naproti tomu Peter Hunčík (*Maďarská menšina ve Slovenské republice*, 204–218) a Pavol Frič (*Problém soužití Slováků a Maďarů na Slovensku v polovině 90. let*, 219–224) svou pozornost zaměřili výlučně na problém slovensko-maďarský a pominuli ostatní menšinové obyvatelstvo na území Slovenska a ovšem také ostatní slovenské minority žijící mimo Slovenskou republiku. Police řadového českého ob-

čana k citlivým slovensko-maďarským vztahům zaznamenala stať I. Gabala (*Slovensko-maďarské vztahy a problém maďarské menšiny v SR z hlediska hodnocení české veřejnosti*, 225–228).

O menšinách v zemích EU stručnou informaci podal Ferdinand Kinsky (*Etnické menšiny v zemích EU*, 229–240). Pro českého čtenáře jsou přínosné zejména pasáže o úloze EU při ochraně etnických práv menšin.

Samostatnou část práce tvoří analýza konfliktu v Bosně a Hercegovině, konfliktu, který v době dokončování publikace stál v popředí zájmu o balkánský prostor i u české veřejnosti. Eduard Gombár (*Historické pozadí etnických konfliktů v Bosně*, 241–254) a Filip Tesař (*Ozbrojený konflikt na území Bosny a Hercegoviny po rozpadu SFRJ*, 255–332) zpřístupnili českému čtenáři základní pohled na kořeny etnických napětí v tomto etnicky smíšeném prostoru, pokusili se ho orientovat ve východiscích střetů, které propukly v posledním desetiletí 20. století a pokusili se ho seznámit s průběhem následných otevřených válečných konfliktů. Učinili tak ovšem z pohledu historika a politického zpravodajce, tedy s důrazem na historické a politické souvislosti. Jejich výklad nesporně inspirativně doplňuje stať Jany Hybáškové (*Role islámu ve válečném konfliktu v Bosně a Hercegovině a v současném stavu poválečné obnovy Bosny a Hercegoviny*, 333–340).

Autorský tým, který se podjal úkolu ve výkladové komplexnosti informovat širší čtenářskou veřejnost o postavení a pohybu etnických menšin ve střední Evropě, práci koncipoval jako historický úvod do vývoje právního, společenského a kulturního postavení etnických menšin v jednotlivých středoevropských státech, v hranicích, v nichž se konstituovaly v roce 1918. Historici,

politologové, sociologové a etnologové, kteří se na formulaci podíleli, přistoupili k problému s maximální snahou o objektivní nadhled. Odborná specializace autorského týmu přinesla na jedné straně rozveření pohledů a rozptýl v pochopení priorit v instruktivně koncipovaném výkladu (zejména více ve výkladech situace v jednotlivých státech střední Evropy). Na druhé straně dovolila ukázat různost přístupů, akcentaci rozdílných tematických okruhů, aspektů a výkladových souvislostí v pojetí představitelů jednotlivých vědních disciplín. Čtenář se tedy seznámí nejen se základními fakty a s pozicí autorů k jejich dobové společenské determinaci, ale i s různými přístupy ke studiu menšin ve střední Evropě. Studiu, kterému se čeští etnologové intenzivně věnují od 70. let 20. století.

Publikace je základním přehledem současných, transparentně zviditelňovaných problémů etnických menšin v prostoru střední Evropy. V obrysu seznamuje i s problémy, které vyvolaly a provázely etnické střety v Bosně a Hercegovině. Z obou důvodů je vítána.

Mirjam Moravcová

Helena Nosková: **Návrat Čechů z Volyně. Naděje a skutečnost let 1945–1954.**

Ústav pro soudobé dějiny AV, Praha 1999, 164 s.

Volynští Češi jsou pojmem. Nikdy neztratili vazbu s vlastí. Opakovaně vystupovali na scénu, aby reagovali na dějinný vývoj českého národa. Nepřekvapí proto, že si právě tato zahraniční, resp. reemigrační skupina trvale získává pozornost etnografů a historiků.